

креативне ядро нічого не варто без опори на духовні, моральні та культурні засади. Це саме той фундамент на якому може існувати творчість. Поза національного ґрунту, національної школи нічого якісного ні в науці, культурі та мистецтві не створиш. Усвідомлення цього факту є особливо важливим за умов вестернізації суспільної свідомості. На наш погляд, можна погодитися із висловлюванням щодо того, що без традиції не існує нації, без традиції та нації немає держави, без традиції, нації та держави не існуватиме культура, духовне життя, творчість в цілому, тобто й національного творчого креативного класу [4]. Відсутність же креативного ядра призведе до неможливості створити принципово нове у будь-якій сфері діяльності, можливим є лише компіляція того, що вже було створено в інших країнах.

Також ще однією тезою на користь укріплення культурно-духовного фундаменту середнього класу є необхідність збереження самоідентифікації нації, особливо за умов глобалізації. Існує думка, що середній клас є космополітичною частиною суспільства, який орієнтується лише на фінансові потоки, але практика доводить, що в кризових ситуаціях виживає та перемагає та нація, яка зберегла та розвинула власні національні цінності, тобто саме креативне ядро середнього класу є носієм національних ідей та моральних принципів. Ступінь самореалізації представників креативного ядра середнього класу залежить та залежатиме від його уміння використовувати національні культурні та духовні цінності.

Таким чином, випереджальний розвиток неможливий без національного творчого середнього класу, який мав би опиратися на національні традиції. Це дозволить створювати новітні продукти, які кардинально відрізняються від існуючих та створених у минулому столітті. Культурно-моральний фундамент, на якому формується середній клас є умовою збереження самоідентифікації нації.

Література

1. Горюнова С.В. Средние слои и “средний класс” в современном российском обществе // *Общественные науки и современность*. – 2006. – № 4. – С. 61.
2. Hutbe P. *Dekline and Fall of Middle Class and How it can Fight Back*. – London/ – 1996. – P. 13.
3. Branscomb A.W. *Who Owns information. From Privacy to public access*. N-Y., 1994, p. 7–8
4. Подберезкин А. Изменение роли креативного класса – главное условие “большого скачка” // www.viperson.ru

УДК 331.522

С.А. МАТЮХ

Хмельницький національний університет

ЗАКОНОМІРНОСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Визначено комплекс характеристик людського потенціалу. Виділено категорійні складові поняття “потенціал”, серед яких ресурсна, факторна та дієздатнісна. Зроблено висновки щодо впливу поточних економічних процесів на людський потенціал через систему чинників безробіття, медичного забезпечення, доступності середньої спеціальної та вищої освіти, умов перетворення людського потенціалу у людський капітал та адекватності наявного людського потенціалу.

The article deals with a complex of characters of the human potential. The author defines the term “potential” that consists of the resource, the factor and the efficiency components. The author underlines the impact of the economic process on the human potential through the system of the following factors such as: unemployment, medical maintenance, the free entrance to secondary modern and higher educational institutions, the conditions of changing of the human potential into the human capital and into the adequacy of human potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У різноманітні концепції поглядів, ідей, стосовно економічного зростання, ролі людського чинника відводиться ключове значення, що логічно вкладається в межі інформаційних та інноваційних стратегій суспільного розвитку. З цієї точки зору, ефективність виробництва залежить від якості людських ресурсів, мотивації праці, безпеки країни і майбутнього нації – нарощування людського капіталу. В межах класичної економіки – процес виробництва вимагає наявності принаймні трьох складових, предмету, знаряддя, і, безпосередньо самої праці, що забезпечують динаміку виробництва та одночасно внутрішньо видозмінюються вдосконалюються та самовдосконалюються.

Суспільство досягло рівня розвитку, за якого еволюція стала можлива за умови творчої активності працівників значної частини професій, в сфері суспільної праці – використання технічних і супутніх знань. Нові риси, визначені інноваційними змінами, характеризують зміст праці, де скорочується частка фізичної, низькооплачуваної праці, на заміну якій зростає загальноосвітній, культурно-технічний рівень та кваліфікація працівників. Високий рівень останніх ознак дає змогу визначати наявний потенціал працівників у якості людського капіталу. Як наслідок, найбільш цінним капіталом стали людські знання, що об'єктивно визначають потік додаткового доходу від результатів освіти, кваліфікації, що в свою чергу, обумовило актуальності проблему економіки знань, посилення ролі людського потенціалу в економічному зростанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах сучасної парадигми, домінують дві концепції стосовно місця людини в економічному механізмі: людського розвитку і розвитку людських ресурсів. Відмінність між ними полягає у виборі засобів і цілей в процесі суспільного виробництва. Згідно концепції розвитку людських ресурсів в якості способу збільшення виробництва матеріальних ресурсів виступає людина, тобто розглядається, безпосередньо, як людський капітал, з витоком очевидно з положень та результатів дослідження трудових ресурсів. До наукової розробки теоретичних та прикладних проблем, пов'язаних з поняттям людський потенціал, значний внесок зробили зарубіжні вчені: Г. Беккер, А. Печчеї, А. Сен, Л. Туроу та інші. Дослідженням в умовах соціальної та економічної трансформації суспільства, цією проблемою займаються провідні науковці України: С. Бандур, Д. Богиня, С. Вовканич, Б. Данилишин, М. Долішній, С. Дорогунцов, С. Злупко, Е. Лібанова, С. Пирожков, Л. Семів, та інші.

З іншої сторони, у концепції людського розвитку на основі розширенні можливостей людського вибору, людина виступає метою суспільного існування, де забезпечення добробуту слугує ключовим завданням та визначається розвитком людського потенціалу [1; 2, с. 16].

Невирішені частини проблеми. Вадою існуючих, традиційно вживаних концепцій, є переважно застосування підходів, що віддалені від фактичного розвитку проблеми, і як наслідок неефективність державної, регіональної та підприємницької політики в галузі управління людським потенціалом, його перетворенням у людський капітал та відстеження закономірності відтворення на етапі трансформації господарських відносин.

Постановка завдання. Визначити закономірності відтворення людського потенціалу України в системі ключових процесів самоорганізації ринку праці та зміни головних компонент економічного механізму держави.

Основний матеріал дослідження. За домінування основних закономірностей сучасного цивілізаційного розвитку, людині та її потенціалу відводиться головна роль у економічному зростанні. За умов трансформації економіки України зростає роль системних чинників обов'язкового задоволення матеріальних і духовних потреб людини, розширення можливостей її вибору, формування адекватного механізму відтворення людського потенціалу. Забезпечення перерахованих вимог визначається ефективністю державної політики в області відтворення людського потенціалу.

Декларативно економічна політика спрямовується на всебічний розвиток країни, в тому числі і людського потенціалу, головної компоненти її продуктивних сил через гармонізацію цілей та збалансованість дій. Як наслідок, повноцінне ресурсного забезпечення та ефективний механізмів відтворення людського потенціалу потребує адекватного механізму узгодження демографічної, освітньої, медичної, соціально-культурної та економічної політики. Узагальнення публікацій нашої думки, що значна увага вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків приділяється питанням розвитку та відтворення людини в ході суспільної еволюції, де, головним ресурсом будь-якої суспільної системи виступають людські ресурси з потенційною спроможністю до їх повноцінного використання [3, с. 76–77]. На основі категорії “робоча сила”, “трудова ресурси”, “людський фактор”, “людські ресурси”, “трудова потенціал”, “людський капітал” та “людський потенціал” визначається оцінка місця та впливу людини на систему економічного розвитку. Еволюцією поточної парадигми стосовно ролі і місця людини у суспільному виробництві визначається поява вказаних категорій в науково-дослідній практиці. З цих причин на початку 90-х років минулого століття вводиться поняття “людський потенціал”, яке досі не набуло свого остаточного визначення, має неоднозначне трактування, методологію оцінки, проте визнане “головним ресурсом країни”, “чинником її стабільності” [4, с. 7], критерієм “оцінки розвитку”, умови економічного зростання [5, с. 36; 6, с. 73–76], “перспективним критерієм” [6, с. 107] та головним ресурсом суспільної системи [7, с. 22], важливою соціальною функцією держави [7, с. 118].

Перераховане дозволяє отримати висновок стосовно своєчасності і доцільності введення в обіг категорії “людський потенціал”, за відсутності чіткого і однозначного визначення цієї категорії. Складність розкриття змісту поняття “людський потенціал” полягає в його синтетичній природі, оскільки складається із двох категорій: “людина” і “потенціал”. Зокрема, перша категорія має філософську, психологічну, демографічну, соціальну та економічну природу, а друга – головним чином фізичну.

На наш погляд, поняття “потенціал” доцільно розглядати з ресурсної, факторної та дієздатнісної точок зору (табл. 1).

Таблиця 1

Категорійні складові поняття “потенціал”

Аспект	Визначення
Ресурсний	Сукупність необхідних для функціонування і розвитку системи ресурсів, узагальнений набір характеристик ресурсів прив'язаних до місця і часу [2, с. 14]
Факторний	Сукупність матеріальних і людських ресурсів, що забезпечують досягнення цілей системи, або сукупність трудових, фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів, мобілізованих для досягнення мети за умови забезпечення високого рівня організації виробництва, ефективного управління робочою силою відповідної освітньо-професійної якості [4, с. 9]
Дієздатнісний	Комплекс ресурсів конкретної системи, спроможних вирішувати поставлені задачі з отриманням синергетичного ефекту [3, с. 78]

Сама ж оцінка потенціалу полягає у:

– за ресурсним підходом – визначенні ресурсів та комплексу оціночних показників як без врахування їх взаємовпливу, так і його виміру;

– за факторним – у визначенні їх сукупності, що характеризують спроможність до забезпечення функціонування системи із заданим результатом;

– дієздатнісний – розкриває “потенціал” в межах минулого у якості “ресурсу”; в поточному – “резерв” у розпорядженні; у майбутньому – спроможність до подальшого розвитку [4, с. 11].

Свого розвитку поняття “людський потенціал” набуває в Програмах розвитку ООН внаслідок включення до його складу показників рівня доходів, освіти та тривалості життя населення, які взаємообумовлені матеріально-економічним і інтелектуальним характером людської життєдіяльності.

На відміну від трудоресурсного, позитивом використаного у Програмах розвитку ООН підходу є гуманістична спрямованість, що розглядає людину у якості центрального структуроутворюючого елементу суспільних явищ та процесів; операціоналізації загальних принципів та ідей суспільного розвитку на основі розрахунку синтетичного інтегрального індексу людського розвитку; можливості практичних дій щодо зміни ситуації, запобігання негативних явищ в процесі розвитку людського потенціалу; цілісного та інтегрального характеру змісту людського потенціалу, що оперує єдністю соціальної, біологічної, соціально-біологічної та індивідуальної сторін людини; взаємообумовленості матеріального і духовного розвитку індивідів та соціальних груп на основі доходів, освіти і здоров’я.

Інша складова, – якість людського потенціалу – відносне поняття, що характеризується показниками якості працездатного населення, людських ресурсів, сукупного робітника або робочої сили. Ці якісні характеристики виявляються у сукупності ознак: демографічних, медико-біологічних, професійно-кваліфікаційних, соціальних, психофізичних, моральних та ін. До складу людського потенціалу входять такі компоненти: здоров’я; моральність і вміння працювати в колективі; творчий потенціал; активність; організованість; освіта; професіоналізм; ресурси робочого часу, що в свою чергу мають характеризувати: психофізіологічні можливості участі в суспільно корисній діяльності; можливості нормальних соціальних контактів; здатність до генерації нових ідей, методів, образів, уявлень; раціональність поведінки; наявність знань і навичок, потрібних для виконання певних обов’язків і видів робіт; пропозицію на ринку праці (табл. 2).

Таблиця 2

Комплекс характеристик людського потенціалу

Компонента людського потенціалу	Показник об’єктів аналізу		
	людини	підприємства	суспільства
Здоров’я	Працездатність. Час відсутності на роботі через хвороби	Втрати робочого часу через хвороби і травми. Витрати на здоров’я персоналу	Середня тривалість життя. Витрати на охорону здоров’я. Смертність за віком
Моральність	Ставлення до оточення	Взаємини між співробітниками. Втрати від конфліктів	Ставлення до інвалідів, дітей, старих. Злочинність, соціальна напруженість
Творчий потенціал	Творчі здібності	Кількість винаходів, патентів, раціоналізаторських пропозицій, нових виробів на одного працівника. Завзятість	Доходи від авторських прав. Кількість патентів на одного жителя країни. Темпи технічного прогресу
Активність	Прагнення до реалізації здібностей. Завзятість		
Організованість	Акуратність, раціональність, дисциплінованість, порядність	Втрати від порушень дисципліни. Чистота. Ретельність	Якість законодавства. Якість доріг і транспорту. Дотримання договорів і законів
Освіта	Знання. Кількість років навчання в школі і вузі	Частка фахівців з спеціальною освітою. Витрати на підвищення кваліфікації персоналу	Середня кількість років навчання в школі і вузі. Частка витрат на освіту в держбюджеті
Професіоналізм	Уміння. Рівень кваліфікації	Якість продукції. Втрати від браку	Доходи від експорту. Втрати від аварій
Ресурс робочого часу	Тривалість зайнятості протягом року	Кількість співробітників, годин роботи одного співробітника за рік	Працездатне населення. Кількість зайнятих. Рівень безробіття

На базі об’єктів аналізу: людини, підприємства, суспільства представлені основні компоненти та їх характеристики. Перелічені показники цих компонентів можуть характеризувати як одну людину, так і різні колективи, у тому числі персонал підприємств і населення країни в цілому. Що стосується України, слід відмітити, що останнім часом тут зростає інтерес до ролі людського чинника та його впливу на ефективність виробництва, підвищення якості продукції, надання послуг та прискорення економіки. На сучасному етапі Україна входить до групи країн з середнім рівнем розвитку людського потенціалу згідно індексу людського розвитку. Зокрема характерним є високий показник середньої освіти дорослого населення і охоплення навчанням, що у 1,3 рази перевищує середньосвітовий. Згідно даних Програми розвитку ООН, за показником ВВП на душу населення Україна у 2007 році займає – 90 місце. Показник тривалості життя в Україні становить лише 67,7 року. Для порівняння, в 11 країнах тривалість життя перевищує 80 років, в 36 країнах вона перебуває в інтервалі між 75,1 і 80,0 роками й у 50 – між 70,1 і 75,0. За цим показником Україна лише на 110-му місці [1].

До вказаних закономірностей формування людського потенціалу України слід додати проблеми нерационального використання наявних людських ресурсів. Хоча останні традиційно для вітчизняної науки розгля-

даються в руслі управління трудовим потенціалом та передбачають ігнорування критеріїв загальнолюдського розвитку. З цієї точки зору, зростання безробіття в першу чергу сприймається через призму втрати досвіду та кваліфікації під час вимушеної незайнятості. Очевидно причиною безробіття традиційно виступає структурна перебудова та структурні зміни економіки, що її супроводжують. Неспроможність працівників знайти місця прикладання праці свідчить про низьку конкурентоспроможність та неспроможність перетворити наявний людський потенціал у людський капітал. Відповідно наявний людський потенціал неадекватний наявним потребам тому може сприйматись людським капіталом лише умовно.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. На основі приведених понять для визначення людського потенціалу необхідно зробити ряд висновків. По-перше, людський потенціал є синтетичною категорією що відображає кількісно-якісний перелік ознак спроможності виконувати особою певний перелік робіт на рівні суб'єктів господарювання та виконання функцій на загальноекономічному рівні. По-друге, система кількісних характеристик визначається якісним наповненням формування, підготовки та відтворення людського потенціалу на основі ефективної системи освіти, медицини, соціального забезпечення. По-третє, ключовий вплив на формування людського потенціалу на етапі трансформації економічної системи здійснює вимушене безробіття, що визначається структурною перебудовою економіки та призводить до зниження людського потенціалу у формі зниження кваліфікаційного рівня та досвіду працівника.

Перспективи подальшого дослідження слід намітити у напрямку визначення механізму формування людського потенціалу в період трансформації економіки та дії системних кризових чинників.

Література

1. Непокупна Т.А. До питання про засади формування людського потенціалу / Т.А. Непокупна, Т.В. Бровко // Матер. наук. конф. "Становлення сучасної науки – 2007". – Економічні науки. (Електрон. ресурс) / Режим доступу: URL.: http://www.rusnauka.com/17_SSN_2007/Economics/22558.doc.htm
2. Данилишин Б.М. Формування нової парадигми підготовки кадрів у контексті інтеграції України в світову економічну систему / Б.М. Данилишин, В.І. Куценко // Україна: аспекти праці, 2004. – № 4. – С. 14–18.
3. Баланда А. Соціально-економічні ризики та наслідки безробіття в Україні // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С. 75–78.
4. Богиня Д.П. Науково-практичні засади конкурентоспроможності людського потенціалу України: стан та шляхи формування в контексті інтеграційних процесів // Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економічні науки. – 2007. – № 5. Т. 1. – С. 7–13.
5. Мандибура В. Теоретичні аспекти дослідження проблеми маргіналізації населення // Україна: аспекти праці. – 1999 – № 3. – С. 33–37.
6. Семів Л.К. Регіональна політика: людський вимір: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 392 с.
7. Злупко С.М. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні / С.М. Злупко, Й.І. Радецький. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 192 с.

УДК 378:33(477)

Р.Л. ЛУПАК

Львівська комерційна академія

ЕКОНОМІЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Обґрунтовано систему комплексної оцінки поточних знань студентів вищих навчальних закладів, інструментів їх відтворення відносно удосконалення реалізації стратегії налагодження співробітництва України з країнами Європейського Союзу.

The system of complex estimation of current knowledge of students of higher educational establishments, instruments of their recreation, in relation to the improvement of realization of strategy of collaboration adjusting.

Перетворення базових основ формування освітніх підвалин адміністративного регулювання економічних процесів на кількісне підвищення навчальних закладів, їх невідповідність профілю надання освітньої послуги не можна вважати орієнтованим параметром розвитку інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності вищої освіти України. Пропозиція європейської спільноти (декларативні інструменти Болонського процесу) приєднання України до спільного вирішення проблем підвищення рівня освітнього розвитку держави є послідовним кроком утвердження громадянського демократичного суспільства, ринкової економіки, створення самодостатнього економічного і соціального зростання та стабілізації і процвітання держави в цілому. Таким чином, актуальним є визначення системи економічних рішень відтворення вищої освіти України в контексті Болонського процесу відносно ознак цільової орієнтації забезпечення конкурентоспроможності держави. Важливим є відповідність вищої освіти України параметрам (економічним ознакам) встановлення Болонського процесу, що відображає готовність України до здійснення послідовного та виваженого реформування економічної і соціальної сфер.